

משה גיורא : ברית נוער המרי

סיפור שלא סופר

שמותיהם האמיתיים של חברי ה"ברית" הוחלפו כאן בכינויים. כפי הנרמז בפתיחה, ניתנים בזה רק קטעי זכרונות אישיים, שאינם מתימרים לגולל את היריעה במלואה.

מ. ג.

ברית-נוער-המרי — ספק תנועת-נוער ספק מחתרת, ומכל-מקום: הגוף המאורגן הראשון שהציב לו כמטרה אקטואלית את מיגורו של השלטון הבריטי בארץ-ישראל — נוסדה בחורף 1935 ונתפוררה בחורף 1938, כתוצאה מגל מאסרים ורדיפות אחרות, שהאגודה הצעירה לא היתה מוכנה לקראתו ולא עצרה כוח לעמד בו.

מן הנמנע לשחזר את כל שעשתה הברית ואת כל שלא עשתה. ארפיון לא נותר, וספק אם נשמר באיזה תיק של הכולשת המנדטורית חומר שמן-הסתם נתפס בשעתו — כרוזים, והעלון המשוכפל "בסדר", שהיה בטאונה של ה"ברית", ואשר אני עצמי נעשיתי, ברצון חברי, עורכו וכמעט גם סופרו היחיד. מכל זה כנראה לא נותר דבר, זולת זכרונם החי של אנשים שהיו שותפים או עדים ואוהדים לפעולות, ואשר פנו איש לעברו משנתפוקקה המסגרת.

זהו, אפוא, סיפור אישי: כיצד הגעתי ל"ברית", מה חשבתי ומה חשבו חברי, מה ביקשנו לעשות ומה עשינו, ובמה נגמר הענין.

נמנתי עם ה"תא" הראשון, נטלתי חלק בכל שלבי התפתחותה של ה"ברית", ושלוש השנים ההן עדיין זכורות לי כיפים בימים אשר ידעתי מעודי.

אכן, ברבות הימים קמו גופים גדולים וחזקים יותר לשאת את דגל המלחמה בבריטים. היו מחברי ה"ברית" שהצטרפו אל אלה, אך אני לא הלכתי אתם. אף-על-פי-כן נותר קשר סמוי, נפשי בעיקרו, ובכל מקום שפעמו בו לבבות בשנאה לכובש הבריטי שם הייתי גם אני. בתהפוכות הזמנים וגורל המלחמה התברר שהקשר היה דרסטרני. עתים נתבקשתי לעזור ב"אופן אישי", גם עזרתי. אך גם ההסתה וההסתה היתה דרסטרית, וה"קליפים" היו גלויים. מעולם לא ביקשתי גם לא נתבקשתי לקבל עלי את ה"אני-מאמין" של ארגון מארגוני ה"פורשים"; כל שכן — להישבע שבועת-אמונים למסגרת ולהתחייב במשמעת. כמוני חשו, גם עשו, אותם מוותיקי הברית שלא פיתויים ולא איומים לא הועילו לשנות את דעתם.

כזה היה, למשל, חברנו יהושע, כיום תעשיין. הוא היה אולי הראשון שהצליח לארגן תא ייצור לחמרי-גפץ, בקנה-מידה תעשייתי ובתנאי מחתרת. מתחילה היו אלו הפצות הפרימיטיביות, הזעירות, שבהן ניסינו לשתק — בתוך השאר — את מהלך הרכבות בפלשתינה ("א"), ואשר גרמו הרבה רעש אולם רק נזק מועט —

לדאבון הלב. ה"מטורף" לפצצות היה חברנו ע. בן־מושבה. שמצא אי־כך את דרכו לגרעין הראשון של ה"ברית".

לימים סייעה תוצרתו של יהושע לעשיית רשמים עזים יותר. נדמה לי, למשל, שרוב חמרי־הנפץ של לוחמי־חירות־ישראל, או לפחות חלק ניכר מהם, עברו תחת ידו, בדרך זו או אחרת. אבל יהושע נשאר מהפכן "פרטי", מעולם לא נשבע אמונים, ובתור איש פרטי שכזה פגשתיו יום אחד במעוני, בעליית־הגג בתל־אביב של ראשית 1947 — כשבא לברר אם אסכים, "לארח" את תחנת־השידור של לח"י. לאחר־מכן חזר ובא עם הטכנאי, שאיזן וחקר ומדד, ולבסוף לא מצא על הגג "מרחב־מחיה" מספיק לאנטנות.

לימים החלו המאורעות שלאחר החלטת־החלוקה, ויהושע, שלא היה מקורב כלל לאנשי ה"הגנה", החל לייצר חומר־נפץ גם בשבילה — שכן הישובים המרוחקים היו זקוקים לו.

יהושע ייצר. הוא ייצר ולא שאל שאלות, הוא ייצר וסירב להשיב על תמיהות. הוא ייצר בלי לקבל שכר, תודה או אות־הצטיינות. יהושע עשה חמרי־נפץ, פשוט מפני שהיו נחוצים.

דומה שהקדמתי מעט להסתיח במאוחר, ולא במקרה. הדבר שאיפיון את הברית, פרט ל"החלטה" החגיגית לחסל את המנדט במחיידי, היה ההרכב האנושי המיוחד לה, שהיה מעניין מכל הדוגמות והאידיאולוגיות. אף־על־פי־כן הגיעה העת לומר משהו על הרקע הרעיוני...

ההבדל בין ה"ברית" לבין הגופים האנטי־בריטיים הגדולים, ש"כבשו את הבמה" שנים אחדות אחר־כך, היה מהותי. ראשית — ברית־נוער־המרי לא קמה כתוצאה מפילוג בגוף קיים אלא היתה יצירתו של נוער שביקש נתיב לעצמו ולפוחות הנובטים בו. לא היו לו זקנים לשאול אותם ולא חכמים להיועץ בהם ולא עורף להיסוג אליו בבוא ימי "זעם". שנית — האמן האמנו במהפכת־המונים, הצומחת תוך ארגון כל פוחות הלאום ואימוצם — לקראת הסתערות קצרה ומכרעת, שסופה תפיסת השלטון. לעומת זאת לא האמנו בתורת ה"קומץ", לא ב"אנשי־פלדה" ולא ב"אנשי־הדר", שהם כמין שמשונים מעטים, נכונים־לפלל, בבחינת "אנחנו נילחם לכם ואתם תחרישון".

ברית־נוער־המרי לא היתה פונקציה של "התנועה הלאומית", מעולם לא ראתה עצמה מסונפת למשהו או למישהו, ולפיכך מעולם לא "פרשה". האמת היא שיחידים רבים אמנם באו משורות בית"ר, ביחוד ה"יחידים" הראשונים. אך שורותיה של ה"ברית" נתמלאו עד־מהרה גם חברים שבאו ממה־שקוראים "שמאל", או שלא היו קודם בשום "מקום". כזה היה, למשל, חברי־למאסר — רפי כהן — שהופיע אי־כך מ"חברה סלוגנית". מאסרו של רפי זה היה בו נזק חמור לאינ־ערוך ממאסרי, אף כי נאסרנו יחד. ראינו בו נכס יקר מבחינת הקונספירציה. החדות למוצאו ה"סלוגני", ולעובדה שלא נמנה קודם עם שום תנועת־נוער, היה "נעלם", בלתי־מוכר, נקי־מחשד. אשר לי, ולאלה מחברינו שבאו מבית"ר, הרי הבענו את

דעותינו בפומבי רב וכמעט בגלוי, כמי שאין לו מה להפסיד מגילוי סודו ואין לו מה להרוויח מן ההסוואה. רק את השם המפורש של האגודה לא גילינו אלא לפי שנמצא כשר ומוכשר ונכון להצטרף בעצמו — וגם זאת רק לאחר שנצטרף למעשה. את הגיוס ביצעו דרך-כלל אלה שלא היו „ידועים“, תוך טישטוש הקשר בין ההסברה לבין מעשה-האירגון בפועל.

אבל מיהו היה מוכרח לדבר, למשש את הדופק, לשכנע — ולהעביר את ההמלצה הלאה, למי שהוצרך להיות ראש-התא. כל זה היה פרימיטיבי מאד, ועד-מהרה נוכחנו לדעת שיותר מדי אנשים מכירים יותר מדי אנשים. כך החל מרכז-הכובד עובר אל ה„טיפוסים“ ה„סלונניים“, שעברם נקי מ„דופי“, שמעולם לא הביעו דעות „קיצוניות“ ברבים, שלא הכירו איש ואיש לא הכירם.

אך הנה שוב אני מקדים את המאוחר, והגיעה סוף-סוף העת לפתוח בהתחלה האמיתית.

ובכן: אל השאלה הלאומית התודעתי לראשונה בגיל רך ביותר, ובצורה אכזרית ביותר, שלא לפי גילי ולמעלה מכוח הבנתי. ככן תשע הייתי כשראיתי בעיני מעשה הריגה: קטילת אדם על רקע של ריב-עמים. הקרבן היה בחזקת אויב. המראה הילך עלי זוועה ולא מש מזכרוני מאז ועד היום.

הימים ימי „מאורעות תרפ“ט“. שכונת נוה-שאנן בת“א, שבה התגוררנו בזמן ההוא, היתה גובלת בפרדסים מדרום וממזרח. בלילות החלו להישמע מתוכם קולות זרים — ואולי רק נדמה היה שהם נשמעים. החצר שבה גרנו גבלה בפרדס, ובלילות היו בחורי השכונה מקיימים משמר. נשק חם לא היה, או שלא ראיתיו. פריטי הציוד היו אלות מסומרות, שאותן היה מפליא להכין ה„דוד ג'ראסי“; חרש-עץ מומחה וקרוב-משפחה אמיתי, אף כי שני-בשלישי ילדי השכונה — אני עצמי; טורס הקטן, להבדיל מטורס הגדול, שכבר בחור היה והורשה לבוא בסוד חכמים; רעי-כאחלי נסים אשכנזי; עמיתנו משה פיאדה, וכל האחרים, שאת שמותיהם לא אזכור עוד — הולכים היו אחר ה„גדולים“ ומשתאים למעשיהם יומם, לעתים גם לילה. בין אלה בולט היה הבחור פורפרה, או פורפטה או פורפטה (אינני יודע אם שמו היה זה או כינוי שדבק בו; מכל-מקום מעולם לא הצלחנו להגותו כמו). הקולות המוזרים שעלו מן הפרדס בלילה הפכו בוקר אחד יריות.

אנו, הילדים ששיחקנו ברחוב (הלימודים שבתו מומן), נקראנו הביתה, למצוא מחסה. דומה שלא הזדרזנו ביותר. בכל אופן — לא עד כדי כך שנחמיץ ולא נראה את תג'ר הזקן — הוא ולא איש מבניו הבוגרים — נשען על גדר ביתו של יצחק החנווני; הרובה צמוד אל כתפו והוא משיב יריה על יריה — בחללו של עולם. קשיש זה, ה„תעשיין“ של השכונה, היה לו מין בית-חרושת לסופריות. מימי לא ראיתי סוכריה ממש יוצאת מן הדודים ויתר כלי-התופת המסתוריים אשר בשורת בניינו הנמוכים, שחלק מהם שימש מדור לו ולמשפחתו הענפה. אבל את עיסת

הסוכר ראיתי, ומקובל היה עלינו שאכן מייצר הוא, או שייצר אי־פעם, או שסופו לייצר. נכבד היה בשכונה ודעתו נשמעת, שכן היו הכל סתם בעלי־מלאכה — נגרים וחייתים ומסגרים או פשוט שכירי־יום — ואילו הוא בלִבית־חרושת, כפי שהיו אומרים תושבי המקום, שרובם בולגרים ומיעוטם יוונים, והיגוי העיין אינו עולה לא מגרונם של אלה ולא מגרונם של אלה. בעל־קומה היה, עם סבר של רצינות, ושפם לו גדול ועבות ומסתלסל כלפי מעלה.

בימים שקדמו ל„מאורעות“ היתה בשכונה אווירה אידיאלית למדי. בערבים — לעתים מזומנות — היו הכל מתאספים יחדיו, אם במעונו של אשכנזי הנזכר או בבית דודי המדפיס נסים פרדו, או בחצר, אצל דודי האחר, השני־בשלישי, או אפילו אצל טורס „איל גראַגו“, כלומר היווני. רק אצל הבלבית־חרושת לא נאספו כמדומה מעולם. הוא עצמו היה מצטרף לחבורה, אבל רק לעתים רחוקות. במיפגשי שכנים אלה היו שרים בקולות ניחרים וגבוהים משירי הבלקן — בכל לשונותיו — ולעתים גם עברית; אלא שהעברית לא היתה „נדבכת“, גם לא היה קנאי לה בחוג זה, אם להוציא מן הכלל הזה את אבי, שהיה עקיב בענין אבל טיפוס „קנאי“ לא היה. יושבים היו על צפחת הערק, אוכלים ושותים ומיטיבים את לבם, ומזמרים בקולות שהשתפכות יש בהם וקורת־רוח וחמדת־מרחבים. וסיפורים היו מספרים. רק הבלבית־חרושת לא סיפר דבר מעודו. כביכול דבר־סוד היה בו, והוא עצמו שימש נושא לסיפורים שהבדיה מן־הסתם עודפת בהם על העובדה. כך אמרו עליו ב„סודי־סודות“, אשר הגיעו כתומם לאוזנינו, הילדים, שהיה הזקן בימי עלומיו „מקדוניאלי“ של ממש. בעיקרו נצטייר ה„מקדוניאלי“ בעיני רוחנו כלוחם הרי עז־נפש, האורב לתורכי יורה בו — מערפו! — וטובל אחר־כך את זקנו בדם הניגה, למזל של ברכה ואריכות־ימים. אינני יודע את מקורה של האגדה. מכל־מקום, דבר־סוד היה מרומז בו, במקדוני הקשיש, שאולי לא היה, בעצם הדבר, אלא בולגרי פשוט. עתה, מכל מקום, בשעת הבוקר הבהירה, היה הלז נשען ברובהו אל גדרו של יצחק החנווני, פניו קודרים, והוא יורה בחללו של עולם באותו רובה תורכי עתיק, שאולי נתגלגל מימי מלחמות נפוליון; רובה מרעים בחזיונים ומעלה עשן כארובתה של ספינה מפליגה.

הרעמים פסקו כעבור שעה קלה. הדממה שבה כשהיתה. הרוח בידרה את פרעות הפרדס והשמיים היו כחולים ובהירים. לעת הצהריים יצאו הבחורים לרחוב. פוסעים היו, ספק־בסך ספק־במסתודד, בדרך העולה מסימת מנשה בן־ישראל לעבר המשעול על התל, שהפך בימינו שדרות־ירושלים. המשעול היה מתמשך מחצר פרדסו של אבר־חנא, שנחשב משפיל ובן־ברית; בבריתו היינו טובלים לעתים וקול המשאבה שנקנתה „בגרמניה“ הומה־ומהמה באוזנינו. מסתבר שגם אבר־חנא פחד, והיו שאמרו כי עקר עם נשותיו ליפו עדיעבור־זעם. על־כל־פנים, המשאבה היתה דוממת והשער מוגף, וכך גם חומות החצרות משגי צדי המשעול, שהיה הדרך האחת המוליכה לשכונת־שפירא, מעבר משם לפרדסים המאוימים. הבחורים היו פוסעים — ואנחנו, הילדים, אחריהם. כשהיו מגסים לגרשנו היה המרחק בינינו

לבינם מתארך במטרים אחדים, ואחר — משהוסיפו ללכת — היה המרחק בינינו שב ומתקצר. טור הפוסע בסך ספק אם הוא רואה מה שלפניו, מה שמאחור — ודאי שאינו רואה. (אפשר כי על כן שנאתי מאז את ההליכה בסך ותמיד העדפתי שורה חזיתית, כתף אל כתף). בטופו של דבר הגענו, הכל, נערים וטף, אל המגרש הפתוח שלפני התל. אומרים היינו לטפס על עמוד ה"לוקס" שליד בית אלחנתי (חשמל טרם יהיה אז בשכונה), או לגמוז בתאנים העתיקות, או לשחק כדורגל. לפתע בקעה הזועקה — „מרגל!" — וכולנו נסתמרנו ונתמלאנו ריגושים.

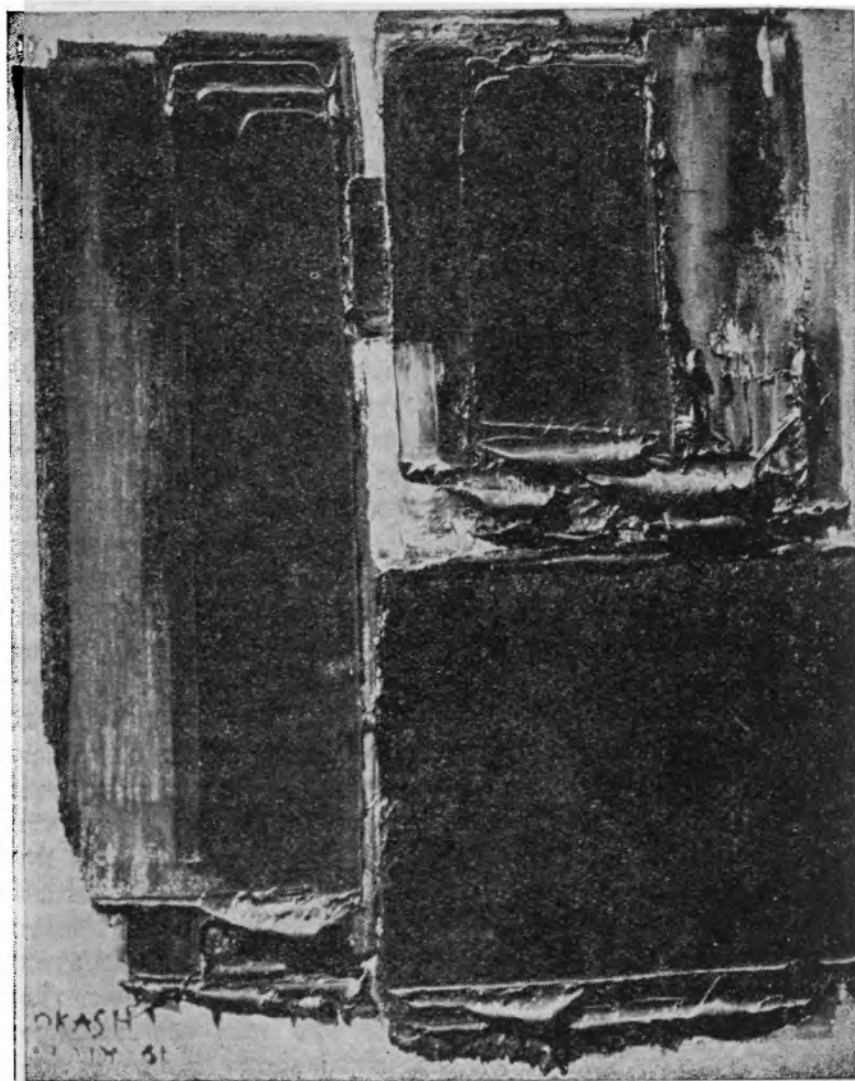
הבטנו כהירכה לכל עבר — ומה אנו רואים? מבין צללי המשעול מגיח אחמד, מהדס אחר פרתו העלובה — או שמא היתה זו פרת אדוניו? — הוא יורד לו שפי מן התל אל המגרש. הבחורים, ובראשם או במרכזם אותו פורפרה, הגבוה מכולם, מסתערים על הרועה. מסתבר שביקשו להבריחו, או לכל היותר להכותו. אלא שאחמד זה — אינני יודע אם זקן היה או עלם — צולע היה על ירכו. אפשר מום מלידה, אפשר לא כן. על-כל-פנים שמוטירך היה ולרוץ אורח לא נוצר. כך השיגוהו היד הקשה והרגל הבוועטת, המקל והאבן.

מה שנשאר ממנו נשאר שרוע על האדמה, מגואל בדם. בהמתו הגרומה היתה מביטה בו בעיני-בהמה אטומות. החבורה נפזרה כהיכה. דומה עלי שרק אני נותרתי, ניצב מקרוב, מסתכל. אפשר שהיו גם אחרים, אך לא השאחתי בהם. מתבונן הייתי לסירוגים בעיני-האדם הפכות ובעיניה השואלות של הבהמה ורוחי נסערת נוכח מוראו הסתום של המוות — עד שבאו ידיים ונשאוני משם.

לימים, כאשר שוחחתי עם החברים שלקחו חלק בפעולה האחת של ה"ברית" שבה נהרג אדם — ספן יפואי — שוב ריחפה לעיני התמונה ההיא, מימי הילדות. הרועה הצולע, המרוסק...

אחד מן השנים אמר לי: „לבי רעד כשלחצתי על ההדק. אבל ידי לא רעדה. פנעתי. אחר-כך לא ראיתי מאומה. מאומה מחוץ לדרך הנסיגה." השני סיפר: „ראיתי דם. זה לא היה נעים. הו, לא!" הדברים נאמרו בהתאפקות רבה, „כיאה לגבר", אך ניכר היה שהם מעוררים לתחיה חוויה קשה.

היתה זו הפעולה אשר שברה ברעמי-סופה את ה"הבלגה" מימי תרצ"ו — זמן רב לפני שלמה בן-יוסף. לתקיפה זו הקדמנו יריות גם פיצוצים, ביחוד פצצות שנוזקו אל רכבות, או הונחו על מסילות-הברזל, או ליד בניינים שרצינו בנוקם. אלא שהידע היה מועט; הכוח — קטן מן הרצון; ואת התחבורה לא שיתקנו. אפשר שזיננו מעט את ההתעוררות. בבוא עתן פרצו פעולת-התגמול של הארגון, אשר ל"חכמי-הרזים" בנימין זרעוני, כיום מהנדס ואז מוריירפי בעניינים הרבה, היה כנראה חלק מכריע בהן. הפעולות היו עצומות מכל שיכולנו לשער אפילו בחלומנו. אבל הן באו אחר-כך, ולא היו פתיחה למהפכה הנכספת.

אבשלום עוקשי : קומפוזיציה

אך הבה נשוב אל חוט סיפורנו. השנה היא אפוא שנת תרפ"ט, ובשכונה — יורים. לפנות ערב החליט מי שהחליט כי יש לפנות את המשפחות. יצאנו כמעט עם חשיכה. עומסים צרורותינו, כגדול כקטן. המעטים בעלי המזל מצאו פינה להתארח בה אצל קרובים או ידידים במרכז העיר. הרבים שלא היה להם מזל כזה נדחסו ונתגבבו בבניינים ציבוריים בכל אשר מצאו.

לנו נמצא פתרון אחר — בית־הדפוס של הדרד פרדו ברחוב הקישון וחנותו של אבא, הסמוכה לו, באותו רחוב, מעבר לכביש, היחה חנות־מכולת בולגרית, שהיתה מקיפה, ואפשר היה לראות חיים. בשעות הלילה, בטרם נשכב לישון, היינו מגיפים את תריס־הברזל הפונה לרחוב. ביום לא היתה ההשגחה קפדנית ויכול הייתי להתחמק וללכת הלוך וסבוב בעיר, לבדי או עם אחדים מחברי בני־גילי. היינו הולכים לראות מה נשמע בבית־הספר תחמוגי, או בבית־הספר אחד־העם. שבו היינו לומדים כשהיו הימים כתיקנם; וכשהיתה הפרוטה בכיס היינו חווים בגבורותיו של „דוגלס”־האב מעל מסך קולנוע־עדן. המחזות שראינו בחוץ, המזרנים בחצר והפרימוסים המוגנים מרוח מאחרי ארגזים שבורים, היו עגומים. אבל בפנים, בסינמה, היו חיים אחרים, מלאי קסם. ובאחד מאותם ימים תפס מוריס הכובען בדש חולצתי ואמר אלי חגיגית: „שמע לי, ילד. יכול להיות שאינך מבין כלום. בכל־זאת, שמע. יבוא יום ותבין. ובכן, זכור מה שאומר לך מוריס: — האנגלים בישלו את כל הדייסה הזאת!”

אמת, לא הבינותי מה ענין בישול לכאן, ומדוע מבשלים האנגלים דייסות. בכלל — מי זה אוהב דייסות? אני — לא. אבל מחזות־פניו של מוריס הבינותי שיש כאן רמז, דרש וסוד, וכי האנגלים עשו מעשה רע, רע בתכלית. מכל־מקום, הוא היה הראשון שדיבר באוזני דברים סתומים בגנותם של האנגלים.

למחרת היום עמדה יחידה של צבא בריטי (אוסטרלים?) לעבור ברחוב הרצל — מכיוון הגימנסיה הרצליה בואכה אבר־פביר, שמשם היו ניתכות היריות על רחובה הראשי של העיר. בשעות אחר־הצהריים דבקתי בעקביו של דודי, שני־בשלישי. הלז איש גדול היה „הגנה”, ולפיכך הייתי סמוך־ובטוח שסופו הולך לחוות בתהלוכה — ומה שיראה הוא אֶרֶאה גם אני. לבסוף, משהגיעה השעה ללכת ומאמציו להשילני מעליו עלו בתוהו, נתן לי יד — והלכנו.

הרחוב היה גדוש אדם, אולם האיש שעליו סמכתי דחקני אי־כך לשורה הראשונה, באין מסתיר, והוא עצמו עמד מאחרי יחד עם אדון אחד — מן הסתם מישהו אחר מן המכרים. אנשי הצבא, קובעי־הפלדה לראשיהם והרובים על הכתף, עברו על פנינו ישובים במכוניות־משא פתוחות. הקהל מחא כף, והמכר קרא: „הידד!”

„תשתוק?” אמר מלווי בספרדית.

„הם אתנר”, הסביר המכר.

„עם השד?” קבע מלווי.

„הצהרת בלפור”, התעקש איש־שיחו.

„שיילכו לעזאזל!” פסק קרובי, ובחמת־זעף עקרני ממקומי ועברנו למקום אחר.

בערב, כשהיינו מתכוננים לארוחה בחצר שמאחרי בית־הדפוס, ניגשתי אליו ושאלתיו שאלה גדולה:
 „נכון שהם בישלו דייסה?”
 „מי הם?” שאלני במורת־רוח רבה. „כנראה גם הוא אינו אוהב דייסות”, הירהרתי.
 ומיד השיבותי בקצרה ולענין:
 „האנגלים.”
 „טיפש!” הזדעק לעומתי. מלה אחת ולא יסף.
 אם טפש הייתי ואם לא, שאלתי נשארה ללא תשובה.

המהומות — כהחילתן כך סיומן, בפחאום. החיים חזרו למסלולם, ועמם הערבים על צפחת־הערק והביצים השלוקות והשירים הסלאביים, בליווי טמבור וגיטארה, שרוח־לב בהם ועצב ועדנת־געגועים.

וכיון שאין בקטנים אלא מה שיש בגדולים — החלטנו ערב אחד גם אנו, הקטנים, ליסד „גדוד”, כמונו כפורפרה וחבריו. שעות על שעות היינו „מתאמנים” בתרגילי־סדר — נסיים אשכנזי ואני ומשה פיאדה ושלמה אלהנתי וטורס הקטן, להבדיל מטורס הגדול, ויתר בני־החיל, שאפילו שמותיהם נשתכחו ממני מאז. ואלינו הצטרפו, כמובן, גם חנה אחות נסים, והרצליה בת־דודי וחפצי־בה אחותו של דוד דוידוב וביה בתו של הסנדלר, ומירידע מי עוד.

לא ארכו הימים וקצנו בתרגילי־ה„סדר” ובסיוף בקני־סוף המתקראים עד היום „בוסיים”, אשר כרתנו בוזיזות מגדרו של הפרדס, שהיה חוצץ בינינו לבין שכונת־שפירא. איבני זוכר מי מאתנו יעץ את עצת אחיתופל. אולם יום אחד נמנינו־וגמרנו משופ־מה שאנו זקוקים להדרכתו של ה„מקדוני”, ואם אין — לעולם לא נגיע לרמה שיש עמה תכלית. בו־במקום נבחרה „משלחת” לקחת עמו דברים. נפלה הבחירה עלי ועל משה פיאדה, ואולי היה זה טורס הקטן דווקא. ביה, שפראית היתה יותר משלושה ביחד, רצתה להצטרף אלינו, אולם השתקנו אותה מיד. הרי זה ענין „לגברים”.

לעת הצהריים הלכנו אליו. עיסת הסוכר הדיפה ריחות מחניקים, והתעשיין הלז היה דביק כולו. נשא אלינו עין חמורה, כשואל: „מה לפרחחים בביתי?” הסברנו לו באריכות־דברים ובלשון מגומגמת. התמצית: ילמדנו רבנו את דרכי המקדונים — נדבקה בתורתו, נלכה באַרחותיו; והעיקר — יואיל נא ויראה לנו את הרובה אשר עמו בבית.

כבר ידעתי שהמקדונים מהירי־חימה הם, נוחים לכעוס וקשים לרצות. אולם השאגה ששמענו אותה שעה דומה היתה עלינו להתפרצות הר־געש. ואם לא יצאנו מלפני „רבנו” זה באזניים קטופות ובאברים חבולים הרי זה מן־הסתם רק תודות לכך שעדיין קל־רגליים היינו כצבי וכאילה. כך נרפאנו לזמן־מה מן ההתעניינות בעסקי־צבא.

חלפה כשנה מאז המפלה בבית-מיבשל-הסופריות. ערב אחד חוזר הייתי עם אבי מחנותו שברחוב הקישון בדרך רחוב לוינסקי, שהיה שוק גם בשנות-השלושים. תמיד שררה כאן מהומה עליזה, יריד נצחי עם קולות של קונים ומוכרים, אלא שאותו ערב היה הקהל רב מתמיד והקריאות רמות מכפי הרגיל, ומשקרבנו אל בית-הכנסת „אליהו הנביא“ דומה היה עלי ששמיים וארץ עומדים להתבקע.

„מה זה?“ שאלתי.

„בחירות“, השיב אבי.

„בחירות, בחירות“, אמרתי, „אבל למה הם רבים?“

„אינם רבים, רק מתווכחים.“

„טוב, אבל מי מתווכח עם מי?“

„כל-מיני עם כל-מיני“, השיב אבי בסבלנות של מלאך. וכשהרגיש ממשיכת-ידי שאינני מרוצה, הוסיף ופירט: „בעיקר הציונים עם הסוציאליסטים.“

„מה זאת אומרת?“ הפגעתי. הסבלנות לא פקעה.

„הציונים — אלה האנשים של ז'בוטינסקי — רוצים לעשות מדינה עברית. הסוציאליסטים — אלה האנשים של בן-גוריון — רוצים להגדיל את המשכורת בשביל הפועלים.“

ההסבר היה מפורט, אבל הערפל שבראשי לא פג.

„ולמה אי-אפשר לעשות מדינה עברית וגם להגדיל את המשכורת של הפועלים?“ הקשיתי.

„אינני יודע“, השיב אבא בגילוי-לב. „בוא, אקנה לך עוגה.“

אבא לא היה מרבה לקנות לי עוגות, אם מחסרון-כיס ואם מטעמים חינוכיים. טעמתי, אפוא, באותה עוגה, שבעה טעמי עדן, אך ההירהורים הוסיפו להציק לי. שכר הפועלים חשוב מאד — חשבתי. אבל מדינה עברית חשובה יותר, אם אי-אפשר לסדר את שני העניינים, הריני הולך ועושה מדינה עברית — ככל שפי תלוי הדבר.

אבל איך עושים מדינה?

חבר היה לי בכיתתי — יצחק מיכאלי שמו — שגליונות „חזית העם“ נושרים מחיקו בשעות השיעורים והוא בית-רי ותיק. באותיות הקטנות „לא הבין הרבה, אבל בשברים פשוטים היה מפליא לעשות, שהיה יודע על-פה את האחוזים של תוצאות הבחירות ועוד הרבה דברים מזה הסוג, שתמיד היו נהירים לו בלי שמץ ספק ובעיני תמיד היו מסופקים, מעט או הרבה.“

אותה שנה אמר לי יצחק מיכאלי שפדי לעשות מדינה עברית עלינו להיעשות חיילים תחילה. הרעיון לא שימח את לבי, אבל נראה משכנע. חברי גם אמר בדיוק מתי והיכן וכיצד אשפיל להתפשר לייעוד. השעה היתה דוחקת. הלכתי, אפוא, עמו

ונעשיתי חייל. לעת־עתה חייל קטן, ב„גדוד הגוזלים“, בקן בית־ר בתל־אביב. לא יצאו ימים מרובים ואחרי באו גם משה פיאדה גם נסים אשכנזי גם שלמה אלחנתי ועוד הרבה אחרים, מכל הכיתות ומכל השכונות.

*

השנים לא עמדו על עמדן. „גדוד הגוזלים“ הפך כחוק „גדוד הנשרים“. מתוך הצלחתי במה־שקוראים בימינו „ענייני הסברה“ עלה ערכי בעיני חברי. אם תחילה היה מיכאלי מורה־דרכי הנה ברבות הימים נעשיתי אני — עם כל ההסתייגויות — רבו הלא־מוכתר. השאלה האחת שהוסיפה לעניין אותנו באמת היתה פשוטה: איך עושים מדינה עברית? היו גם שאלות אחרות: הצבאיות, שבני־גילנו מן ה„שמאל“ לומדו ללעוג לה; המלחמה במלחמת־המעמדות; שלום במשק ובוררות־חובה. ניתנה האמת להיאמר שהשאלות המשניות הילכו עלינו שממון. ההנחה הראשית היתה שׁוֹבוֹטִינסקי מנהל במרחקים משא־ומתן כביר, שסופו משכנע את האנגלים לקיים את הצהרת־בלפור, ואז נהיה חיילים ונגן על המולדת. הכל בסדר. אך דבר אחד בכל־זאת לא הבינתי: מה נעשה אנחנו עד שישכנע זׁבוֹטִינסקי את האנגלים? אחר־כך התחלתי כופר בעצם אפשרותו של השיכנוע, בין בדברית־חנונים, כפי שנצטייר לנו „נוסח וייצמן“, בין בדברים עזים, כפי שדימינו לשמוע מגרונה של „התנועה הלאומית“. למה לאנגלים לשלוט בארץ תוך שיתוף בן־ברית כשהם יכולים לשלוט בה לבדם?

„אני בטוח שראש־בית־ר טועה בענין הזה“, אמרתי ליצחק מיכאלי ולכל יתר חברי קבוצתנו. מקפיד הייתי לנסח את דברי מתון־מתון, זהיר־זהיר, ולא להגות את השם המפורש.

„יוצר הגדודים אינו יכול לטעות!“ נודעק לעומתי מי שהיה אי־אז מורה־דרכי. מקפיד היה לחקותני ולהתבטא בתואר־השם — סברה שנתכוון להקניטני, או שמא חסר היה מקוריות משלו.

הדעות נחלקו, ובפעם הראשונה — אך לא האחרונה — נמצאתי במיעוט. הוויכוח בקבוצה נתמשך כל שעת הפעולה. כל הסדרים וה„חומר“ שהיינו אמורים לעבור — נשתבשו. המדריך — גרשון קרמין — לא התערב בו. רק חיוך בלתי־מובן היה מתבזק בעיניו, או שמא נדמה היה לי. עד שהגיעה המועד לתכנית ליל־השבת במסגרת ה„קן“ כולו, והרוחות נרגעו לשעה.

„כפירתי“ בעקרון אי־הטעות לא קילקלה את היחסים האישיים בקבוצה, אלא שפינוי של גנאי דבק בי. „אלימלך — בן־גוריון“. הכינוי היה מושמע במקהלה, בקצב, תוך הפרדת ההברות. אלימלך — זה שם משפחתי — הביע את המושג איש־משלנו, לאומי, ועוד קיצוני מכולם, וכל־הכבוד. התוספת „בן־גוריון“ באה להגדיר את רוח השטות הנכנסת בי לפעמים ודוחפת אותי לעורר שאלות המביאות במבוכה. „החייל ממלא פקודות ואיננו שואל שאלות“, הסבירה לנו המדריכה שפרה שקלרש, הלא היא אחותו של אברהם שקלרש, השחקן, אשר מקץ שנים דרך

כוכבו על במות הוליבוד, או ברודויי. היא צדקה, ואני החרשתי. אך לא לזמן רב. כפעם בפעם שב ותקף עלי יצרי לשאול שאלות.

אם בשיחות הקבוצה דבק בי כינוי הרי כלפי־חוץ, בפני בני־גילנו מתנועות־נוער אחרות, שהיו מזמינים אותנו לוויכוח במועדוניהם, או שהיו באים להתווכח אתנו בחצר שקדמה ל„מצודה“, הייתי הדובר המוסמך.

„מולדת איננה זונה, שקונים אותה בכסף!“ קראתי בהתרגשות, בסיכומו של ויכוח על הקרן־הקיימת־לישראל עם מדריך ב„מחנות העולים“ — לתדהמתו, ולתדהמת חבריו, ולשמחתם הרבה של חבר־מרעי על ההברקה הפתאומית. הוויכוח תם והחלה תגרה. ה„הברקה“ עצמה, למען האמת, לא שלי היתה אלא של יעקב אורנשטיין, כיום חבר מערכת „דבר“. אותם ימים, לאחר משפט „ברית־הבריונים“, היו יעקב אורנשטיין וחיים זבירי בבחינת אנשירזים ו„המלה האחרונה של המהפכה“, ואת דבריהם הייתי שותה בצמא. בדיעבד כבר חלפה־עברה שעתם של ה„בריונים“, ורק אני עוד לא ידעתי. פרט לאותה הברקה, על המולדת והזונה, אינני זוכר דבר מכל הנצורות ששמעתי מפי אורנשטיין, ויסלח לי אלוהים. לעומת זאת מפי דבירי שמעתי את התיאוריה של מבנה מחתרתי מבוסס על עקרון הקבוצות הזעירות, המתרבות עד־אי־קץ, עד שהן מקיפות את האומה כולה, או לפחות את כל הטוב שבה. מבנה זה הוא שהיה לנגד עיני כשהיינו מתכנים את עתידה של ברית־נוער־המרי או חולמים עליו, ולפיו גם בנינו את התאים. קבוצות זעירות, „חמשות“, שבהן אין איש מכיר אלא את ארבעת חבריו הנותרים, וגם באשר להם איננו יודע — אם אפשר — אלא שם פרטי, או כינוי וצורת קשר, אבל לא שם־משפחה או כתובת. חוך תקופת־זמן בלתי־קצובה, אך בבוא היום, מבשיל התא לקראת התחלקותו. כל אחד מן החמישה אמור לארגן לו תא משלו, עם שלושה או ארבעה חברים שיכירו רק אותו, שיוכרו רק על־ידו — ראש התא, המדריך אותם לקראת ארגון תאים חדשים. בצורה זאת היינו מקווים להגיע תוך עשור לאלף תאים: כל העידית — מפקדי הכוחות המזוינים, המורים, ראשי האיגוד המקצועי, עמודי־התווך במינהל הציבורי; ובהינתן האות יקיף המרי האזרחי את הכל, המהפכה תצא מנצחת, המדינה תהיה לעובדה. מישהו אפילו הסתמך על „תקדים“ היסטורי לפיו הצליחה בזה הדרך תנועת־השיחרור הצ'כית, ה„סוקול“.

עשור שנים... בחורף 1935, כשהוזמנתי להצטרף לגרעין הראשון של ה„ברית“, אמנם קל היה להאמין שיהיה במציאות עשור שקט שפזה להתארגן בו, לסיים אוניברסיטאות, להכשיר את התנאים, אותה שנה — שש שנים אחרי „מאורעות“ תרפ״ט — עוד לא נראה בשמיים אף רמו כלשהו לימי הסגריר הממשמשים לבוא ב־1936. אך השלטון הקולוניאלי היה מנוסה לאי־ערוך יותר מן ה„ישוב“, כל שכן מנערי־הגימנסיה אשר הקימו את ה„ברית“. השלטון החיש את מחזור

המהומות, שילח את האש — וגם אנחנו קפצנו לתוכה. נערים פרוצים היינו, בלי ספק, לפי קני-המידה של אותו זמן.

„נערים פרוצים, מעדות-המזרח, המכנים את עצמם בכרוזיהם בשם „ברית נוער המרי“, כתב יום אחד סופרו המהיר של „דבר“, בהצביעו על הגורם שהפך אסיפת-מחאה-יישובית-סולידית (נגד הרציחות בדרכים) להפגנה סוערת. הוא צדק, בעצם. זו היתה מלאכתנו בכל אסיפות-המחאה-היישוביות-הסולידיות של אותם הימים.

אני הייתי כותב את הכרוזים, והיה זה נסיוני הראשון בספרות. על הדפסתם היה „ממונה“ התא של שלמה — כיום קצין בכיר בצבא. „תאו“ של שלמה לענין זה היה מונה, ככל הזכור לי, איש אחד — הוא עצמו. בפרוטות שחסכנו מדמי-כיס ומכל מיני עיסקות מפוקפקות היה קונה את הגייר הדרוש אצל „מר גסטטנר“ ברחוב לילינבלום. הדבר לא היה חשוד כלל, שפן משרד היה לו, לאחיו של שלמה, משרד שהיה לקוח. אחת הבנות היתה מכינה את הסטנסיל — או שמא עשה גם זאת בעצמו? — ובלילה בלילה היו „מתגלגלים“ לידי מפתחות המשרד והוא היה „מגלגל“ את הכרוז, בשובה-ונחת — טרי ומוכן להפצה.

משפרצו המאורעות נסבו הכרוזים יותר ויותר על ענייני היום, אלא שדרך-כלל היתה חוזרת בהם הסיסמה הראשית, תמצית כל ה„אידיאולוגיה“ שלנו, שלש המלים שאמרו הכל: „הקץ לממשלת המנדט!“

הכרוזים מענייני-שלי-יום הוכנו על-הרוב לקראת אותן אסיפות-מחאה-יישוביות, במיוחד בשבילן. היינו מכינים דגל לשאתו בראש ההפגנה, חוליית נושאי-דגל, שומרים להבטיחו מ„שבי“, וזוגות להטלת הכרוזים מעל ראשי ההמון או להפצתו מיד ליד. צד זה של ההסברה רבץ בעיקר על כתפיהן של הבנות. ראשה-וראשונה באלו היתה חסיה פרדני — האסירה הראשונה מקרב חברותינו.

חסיה, האמיצה והענוגה, היא האחת שהיתה ואיננה עוד. היא נספתה — ככל שיהיה הדבר מוזר — לא בפעולת מלחמה אלא עקב אסון אישי. אם היתה ל„ישיבותיח“ החזורות בבית-הסוהר-לנשים בבית-לחם יד בחורבן גופה התמיר ופניה השופים שהחווירו — אינני יודע. רוחה מעולם לא נשברה. סודות שידעה לא גילתה, ואת שמות חבריה לא הגתה באזני החוקרים. אף לא את המקום בו הסתירה את האקדחים לאחר ה„פעולה“ ברחוב הירקון.

אכן, הנסיון המחתרתי שמאחרינו, כולנו, עלוב היה. חומר-בכתב שהיה שייך ל„ברית“ לא מצאו אצלה — היא השפילה לשרוף הכל — אך את חליפת-המכתבים הפרטית עם אחד מחברי ה„גרעין“ שמרה לעצמה במלואה. עניינים פרטיים, כידוע, אינם נוגעים למשטרה. השלל אמנם לא הביא פרי מידי. אותו בחור משהחלה הקרקע בווערת מתחת לרגליים ירד לים על סיפונה של אניה ונעשה נער-מלחים, אולם משחזר יום אחד לנמל-הבית מיד נאסר ונחשב בעכו. גם אצלו לא מצאו מאומה מן השייך ל„ברית“. אבל מכתבים של חסיה — מה שייך? הם נמצאו כתומם, ארוזים וצרורים יפה, דף לא נעדר.

ודאי. היה מה לראות בהם. כוונתי לכתב־היד. באותיות דקות, גדולות ועגולות. כתב־יד של תלמידה נקיה מאד ומסודרת מאד, היתה חסיה מעתיקה את חרוזי הכושלים שלי על חרבות ובריקאדות; שירות איש־למחצה, שלא אשכחנו לה, בייחוד לא אשכח אותם דפים שהיתה מעטרת בציורים צבעוניים, גדולים, שלא לשום צורך כלל.

*

אמנם כן, נערים פרוצים. אבל „עדות המזרח“, כפי שכתבו ב„דבר“, לא היה להן שום קשר לענין. סתם שיבוש. האחד מתכרי הגרעין המיסד שתואר זה היה יכול להלמו בדוחק הייתי אני.

למען האמת, היה עוד אחד כזה ב„גרעין“: צעיר האחים קורדובה. הוא היה קשיש מאתנו. היחיד שלא בא מן הגימנסיות; מן־הסתם לא למד בגימנסיה מעולם, או שסיים את חוק לימודיו בעתו, או שסולק בשכבר הימים. זה לא היה חשוב, ולא טרחנו לשאול. להפגנות היה קורדובה זה בא מצויד במקל דק ובמשרוקית. מימי לא ראיתי מה תועלת הביא לו המקל, אבל המשרוקית — אָלִי! — היא היתה יעילה. קולה היה הולך מקצה הרחוב אל קצהו כתרועתן של ריבוא חצוצרות.

*

מספרנו היה מועט. מועט מכדי להוליך המון גדול לפני שיתפזר לאחר הגאומים באסיפות־המחאה־הישוביות־הסולידיות. לצורך זה היינו זקוקים גם להמון קטן משלנו. לא דווקא חברים, לא תמיד ממושמצים, אבל „קיצוניים“ ובעל־מוג. היינו משיגים אותם. „חיליק“ החרוץ — כיום מנהל גימנסיה — היה מביא את רוב ה„נשרים“ מן המצודה. רק הוא לבדו היה מתאים לכך. אשר לי הנה מיום שנכונה הברית הייתי מוקיר רגלי משם — אלא אם כן היה דחף חשוב להיראות. אנגל היה מביא את כל חברי־לכיתה ומי־ידע את מי עוד. חסיה היתה מנצחת על הבנות; היא ומנוחה קיסין, ממעונות־הפועלים בצפון. היתר היו באים מאליהם. המון פנים צעירים, משולהבים — לא־יודעים־בדיוק־למה.

בתוכם היה ה„פולני“, נער גבהתן, סדוק־שניים, מנומש כלשהו, שחיוך של בורז לכל־העולם היה מתעקם מקצות שפתיו — או שמא היה זה חיוך של פיזור־דעת, שפן חדש היה בארץ־ישראל, בית־רי שבא זה־מקרוב, והעברית עדיין זרה לאזניו. לא הייתי זוכר אותו, שפן אחד היה מרבים, לולא מומחיות מיוחדת שהביא אתו — השד יודע מניין: מומחה היה לתלות דגלים וטרספארנטים על חוטי החשמל. קרסים היה מכין, עשויים כעין זר של פיסות תיל. הזר היה נצמד אל קצה הדגל, שחוזק על־ידי כפס עץ מהוקצע למען יישיר להתבדר. אל זר־התיל היינו קושרים חבל דקיק, מאלה המשמשים מאז־מעולם לעפיפונים. הסליל היה נורק מעל לרשת. משיכה זריזה. הדגל מתפתל, מתרומם, נתלה, מתבדר. עוד משיכה — והסליל בידנו — לאחר פחת צנור, מתקבל־על־הדעת.

אמנם כן, נערים פרוצים.

כזה עתיד היה להיעשות מן-הסתם גם צבי גרינשפן, המכונה בפינו הרש"לה. מי היה מאמין! חירור וצנום, ספק-נער ספק-ילד, ועוד חדש-מקרוב-בא — הקטן במחזור המהגרים, שפלל כמובן גם מבוגרים, בהם שלום רוזנפלד — כיום מאנשי „מעריב“, שנעשה מדריכי בבית-ה, מדריך לזמן קצר. הרש"לה לא היה חבר הברית גם לא „מועמד רציני“. במסיבות לצורך גיוס, שהיו נערכות לרוב בבתי-הן של חברות או אוהדות, היה מזדמן כמעט „במקרה“, שותק היה ולא מתבלט. איש מן ה„מארגנים“ לא סבר כי יש לקרוא לו לאחור המסיבה לשם „שיחה רצינית“. ברוב המסיבות הללו הייתי „מרצה“ בנוסח המשתמע לכאן או לכאן, כדי שה„מארגנים“ יוכלו למשש את הדופק: מי קרוב ומי מוכן ומי „בא בחשבון“; מי מתנגד, מי „לא יצלח“, ומי סתם. עתים שהייתי אני גם המרצה וגם המארגן. חלוקת התפקידים נעשתה דרך אימפרוביזציה פרועה, תוך התכחשות גמורה ל„קונספירציה“ ולכל אשר בה. יותר משהייתי מוסתר מפני „העולם“ היה העולם מוסתר מפני אותם ימים ראשונים דומה היה עלינו שמהפכה נולדת באמירה. לא היה לנו ספק שרק המקרה העיור הוא שהאיר את עינינו ראשונים, ועל כן די שנאמר לפל כי „יש לשים קץ“ לממשלת המנדט — ומיד הממשלה נהפכת. כוח כזה, לומר „יהי אור — ויהי אור“, לא היה לנו, כמובן. אבל בשעה שהיינו באים לאותן מסיבות האמנו בכוחה של האמירה. רק שלא עלה על דעתנו שהרש"לה מסוגל לקלוט אמירות מזה הסוג. לי, על-כל-פנים, היתה צפויה כאן הפתעה גדולה.

שבת אחת, משפיליתי לתאר את ה„רקע“ והחלה השיחה החפשית, ניגש אלי צבי גרינשפן, חרש-חרש, ורמו כי יש דבר בפיו. נצטדדנו ונשאתי אליו עין.

„בוא אתי לבית“, אמר ולא יסף.

ההזמנה היתה חוץ למקומה, שכן עוד אמורים היינו לשוחח בחבורה. גם לא היתה בינינו היכרות של ממש, חוץ להיכרות שבראייה. כבר אמרתי לסרב, אלא שתחת זאת שמעתי עצמי שואל בענין:

„לאיזה בית?“

„לבית שלי“, השיב.

עד שאני מהרהר מה אומר ומה אעשה, הוסיף:

„בבקשה!“

תיבה יחידה זו הביעה יותר מריבוא משפטים. תוכן היה בה, הפצרה, תחנונים, פקודה, משל כאילו חיי-אנוש תלויים בה.

„נלך“, אמרתי.

יצאנו והיינו הולכים. מהלך שעה ויותר. בלי לומר דבר. תחילה היו הדימדומים מתארכים ברחובות. משהגענו לשכונת-שפירא כבר מלכה החשיכה. הוא נעצר ליד גדר דחויה.

„שלום“, אמר. ולאחר רגע קט הוסיף: „מחר נוסעים לאמריקה“.

עתה נתקצפתי באמת. מה ראה שוטה זה להביאני עד כאן כדי לבשר לי את בשורתו העליונה? רק שלא עליונות היתה בקולו אלא עצב תהומי. לפיכך החרשתי. והירהרתי. ושאלתי, מבין ולא מבין:

„לכמה זמן?”

„לתמיד”, אמר בייאוש, ומיד הסביר: „ההורים”.

„אתה תוכל לשוב”, פסקתי. כדי לנחמו? כדי להתנער ממצב־הרוח? כדי להימלט ממבט עיניו היהודיות, הגדולות, השחורות כל־כך בלובן פניו, המבזיקות ניצוצות באפלה? — אינני יודע.

„שלום”, אמרתי והושטתי לו יד.

לא נטל את ידי. סברה שלא ראה אותה כלל.

„חכה לי פה”, אמר ופנה ונעלם בלי לחכות לתשובה.

לך ודבר עם משוגעים, הירהרתי ביני־לביני. אך נשארתי נטוע במקומי, ממתין למה שיבוא. לא עברה עת של כלום וחזר, מתנשף קמעה.

„יש מתנה”, אמר. „זה בשבילך”.

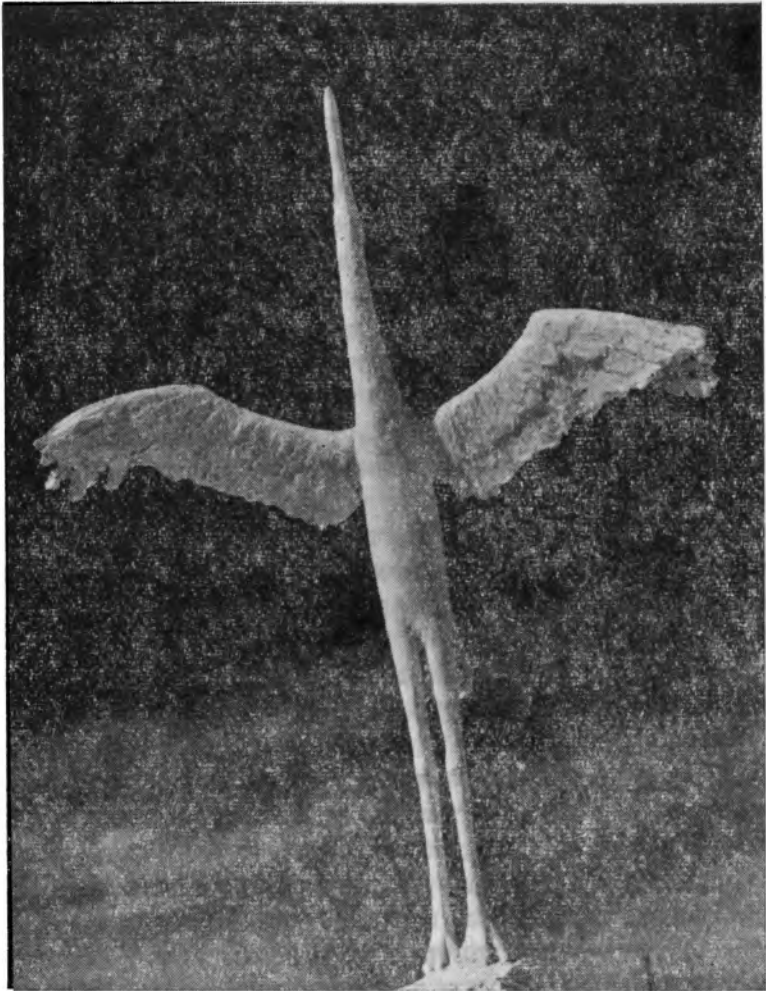
נעגמתי. מה זה פתאום אקבל מתנתו של מסכן זה? אבל כעבור רגע גיתר בי לבי משמחה. בכפי נח, עז וצונן, כלי־משחית קטן מטיפוס פ.ג. — הגדול באוצרות־תבל בעינינו בימים ההם. שלפתי את המחסנית במישוש. מניתי את הכדורים הועירים. ששה במספר, כל תחמשתו.

לא הודיתי לו, אך נתמלאתי הערכה ליושר־שכלו. אם יוצא אדם ממלחמה, דין הוא שיניח את כלי־נשקו לחבריו. ולמה אכחד? — גם העובדה שבחר בי מכל האנשים להפקיד בידם את הכלי ישרה בעיני, החניפה לי.

•

הוא נעלם והקשר ניתק. אבל נותרו הרבה קשרים אחרים. אחד מהם היה הקשר אל בנימין, שבחדרו המחתרתי, ברחוב פיירברג 23 בת”א, למדתי שנתיים קודם את התורה רבת־התועלת — לפרק, לנקות, לשמן ולהרכיב אקדחים. צעיר הייתי מדי. בשל גילי, לפחות, לא נמנית עם שום קבוצה מקבוצות הארגון, אלא שבנימין הקנה לי מעמד של „חניך אישי” והיה מזמן אותי לראות בנפלאות. כבוד לפנים־משורת־הדין. אומר היה להדריכני לפי שיטת „קים” לרודיארד קיפלינג. מטיל היה עלי פעולות עיקוב, שלא היו נחוצות לגופן — עד כמה שאני מבין עתה — אלא נועדו לתהות על קנקני, לראות אם מתמיד אני וסבלן ועיני בראשי. פעמים שנשלחתי לגלות אדם מסוים על־פי מעט סימנים מעורפלים, למצוא את כתבתו, להפוך בחפציו ולמסור דר”ח מפורט. בחזקת מובן־מאליו היה זה בעיני שכל האנשים שאני פוקח עיני על מעשיהם אויבים הם ואויבים יהיו. לפיכך גדלה גם עצמה תדהמתי כשפגשתי פעם בחברת אחד מאלה, והם יושבים ואוכלים ושותים ומיטיבים את לבם. את השליחות הבאה סירבתי למלא.

„נמאס!” אמרתי בכעס.

רודי להמן : הצעה לאנדרטה

„מה יש וי" שאל כמי שאינו מאמין למשמע אזניו.

„קאטונה“, הטחתי בפניו מישרים. זה היה שמו או כינויו של האיש. מן-הסתם זכר ה„ארגון“, שכנראה ידע על בואי מראש ועזב את חדרו במלון — ואולי אף היה מציץ בי אי-משם, בצחוק כבוש, שעה שהייתי בודק את מזודותיו, ככל שנצטויתי ובמיטב המסירות. בנימין הבין. צחק. אולי ראה שפבר קשיש אני למהתלות כגון אלו. תמה מגילת־קים, אבל ידידים נשארנו. תמיד ידעתי היכן מדורו, סוד שלא נגלה אז אלא למתי־מעט, ויכולתי לסור אליו בכל עת־רצון. תמה מגילת־קים, אך בנימין הוסיף משום־מה לדאוג להרחבת אפקי. כך הביאני יום אחד אל אסתר רזיאל. עד כמה שהיה הדבר שייך להיפרותנו ה„רשמית“, לא עסקה אסתר מעולם באקדחים וברדיפת שדים. ואם עסקה, לא היה זה ענייני. שלא כרוב מורי־להועיל בתקופות שונות — בנימין, או עזריאל בנצינברג, יצחק רוזין, או אריה בן־אליעזר, או יצחק יזרביצקי, המנוע המפעיל של מרכזו לחי, שהכרתיו לא באותה תקופה אלא בזמנים אחרים — אסתר לא עסקה ב„קונספירציה“. היא הייתה הקונספירציה בכבודה־ובעצמה. על קונספירציה אין מדברים, בקונספירציה עושים. מי ששייך למעש — שייך, ומי שאיננו שייך — איננו שייך. אם ראה — לא ראה. ואם שמע — לא שמע.

אני לא הייתי שייך. לפיכך יושב הייתי לפניו, כקטן לפני רבו, וקורא בסוגיות טשרניחובסקי או בפואימות של שניאור. זה היה עיסוקנו. מה שהבינותי — הסברתי. מה שלא הבינותי — וזה היה הרוב — היתה אסתר מסבירה לי. בסבלנות של נמלה, ובשום־שכל של פדגוג. דבר דבור על אופניו. מלה אחר מלה, משפט אחר משפט, פרק אחר פרק, ולבסוף — פסוקים ספורים, חותכים, מספמים את הכל. בהיר, ברור, החלטי — כמו פקדתי־יום. קמץ אלף — א. מורים מזה הסוג — חושש אני — שוב אינם בנמצא בימינו.

מתגנבים היינו לשמוע את לקחם של בנץ ואליהו. אחד־אחד ובאין רואה. מן החצר מוליכות מדרגות למרתף, דומיה, השכה. הס פן תעיר. נקישת קלה, ואחריה עוד שתיים. חטופות. חרץ נבעה בין הדלת למשקוף ועוד אחד נדחק פנימה. קבוצה דום. איש לא נעדר. האימון מתחיל. סימני מורס ומכשיר איתות. נקישות קלות. קו, נקודה, קו. נקודה, נקודה, קו. קו, נקודה. סוף. מתפזרים היינו בחשאי. אחד־אחד ובאין רואה. בצל, מאחרי הגדר, היה עומד בנץ ובוהן. בלי חיפזון. לא להסתכל יותר מדי לאחור.

את השיחות הליליות המאוחרות היינו מנהלים מתחת לצריף־העץ של מועדון־הקליעה „טיר“ על שפת־הים. שיעורי החבישה והעזרה־הראשונה היו מתקיימים ברצועניה אחת, זערערה, ספק־קיוסק ספק תיבת־גפרורים, ברחוב השחר, בדיוק מול תחנת־המשטרה. השכנות היתה משעשעת. המדריכה, בצדו של בנץ, לא הזדהתה מעולם אלא בשם פרטי. היו לה עיניים גדולות ואצבעות דקות, זריונות. תמיד לבשה שחורים. „העלמה בשחור“ קראנו לה.

עתים, בלילות־שבת לאחר חצות, היינו יוצאים לאימוני רכיבה. את הסוסים, ללא אופפים, היינו שוכרים באיזו אורווה ערבית על גבול יפו. דוהרים היינו על שפת־הים, בלילות־אינ־ירח, לאור כוכבים. כל זה היה יפה ומעניין עד שלא פג החידוש. אולם הוא פג עד־מהרה, ומעשה המדינה עוד איננו באופק. כך לא נגיע לעולם, אמרתי בלבי. ולבנץ הודעתי בלי אמרי־שפר: „לא אבוא עוד“.

„מדוע?“

„נמאס“.

„בסדר“, אמר בנץ. „לא ראית ולא שמעת“.

„מובן מאליו“.

לימים הובאתי בסוד קבוצותיו של בנימין. „נמאס“ אמרתי גם לו בבוא העת. מגילת־קים תמה, אך ידידים נשארנו. אולי בזכות תורת הכלים. ההווי של האירגון היה יפה, אך לא היה הדבר שביקשתי. מעיינם של ה„בריונים“ דלל זה־כבר. כך נעשה לי מעונו של יהושע השיל יבין, ברחוב קרית־ספר, מקדש שהפוזן הגדול אורי־צבי גרינברג עשן בו יומם גם ליל. מקדש לזמן קצר.

מורה היה לי בתיכון, הסופר אוריה אורינבסקי. נשמה טובה, אך מן ה„עניינים“ שלנו — רחוק. יום אחד הגענו למרד צדקיהו עם האנטי־מרד של ירמיהו. המורה היה על צד הנביא. מובן מאליו. ביקשתי רשות לשאול. השיעור נשתבש, כי ארכה „שאלתי“ עד הצילצול. דיברתי בפאתוס, הצדקתי את המרד. אמרתי שירמיהו היה בוגד. אוריה אורינבסקי אטם אזניו באצבעותיו וזעק: „זוועה!“

לערב הלכתי לשאול באורי־צבי. „נביא אינו יכול להיות בוגד“, הסביר לי המשורר. זה הזכיר לי משהו. „יוצר הגדודים אינו יכול לטעות!“ אפשר שהם צודקים, הירהרתי, אבל אין זה הצדק שלי.

שיבושו של השיעור בתנך הביא בכל־זאת פרי. בלתי־צפוי. אחד מן ה„שמאל“ שבפיתה הצטרף אלינו. בחשאי־חשאים. וכך הוקם התא שלנו ב„נוער העובד“, בריא וחזק ובלתי־חשוד. ובשורה הביאו. מדריך יש בסניף, קיצוני וטוב. ישראל גלילי שמו.

ישראל גלילי אותו שנעשה רמ"א לאחר זמן. אז היה מדריך פשוט. אם קיצוני וטוב, דין שיהיה משלנו — אמרו החברים. פיקפקתי, אבל הלכתי למשש את הדופק. אינקוגניטו — עד כמה שאפשר. התכוננתי יפה. הסכמתי מראש לנוער־עובד מאורגן ולהתישבות עובדת חלוצית. רק אחת מבקש הייתי לדעת: כיצד ניסטר מן האנגלים? השיחה נתקיימה במיפגש הקבוצה. „קיבוץ“ קראו לכך בנוער העובד, לעומת „פעולה“ בבית־ר. הייתי אורח מנומס מאד. „המנדט אינו מפריע“ — אמר ישראל. אחדים מחבריו הצעירים — אלה שיומו את השיחה — לא כך סברו. אבל החרישו. קונספירציה.

*

יום לאחר שנסע הרש"לה לאמריקה חגרתי את הכלי, התכרבלתי במעילי, שהיתה

זו עונת־הגשמים, והלכתי להראותו לבנימין. מי מומחה כמוהו? ואפשר יעזור לי להוסיף מעט כדורים. עתה — לאחר שנים כה רבות — נדמה לי שהיה כאן מניע נוסף: הכרזת עצמאות. מתגורר היה אותה עת ברחוב ריינס. משנכנסתי ראיתי שהשמחה במעונו. היו שם כחצי תריסר אנשים, על כיבוד ומשקה. מחציתם לא הכרתי. הסתודדתי עם בעל־הבית. אמר: הראה. בדק והחזיר לי. הוא בסדר — אמר. לא שאל מניין לי, כאילו אין דבר טבעי מזה שאהיה מתהלך ואקדחים בחגורת. אסתר שאלה יותר בעיניים מאשר בפה. משכתי בכתפי. לא חקרה. אחר ישבנו — צפורה גדנסקי ואני — בפינת השולחן. שותים היינו כוסית אחר כוסית. מעין התמודדות. מורגלת היתה בכך, ולא ניכר בה כלום. או שמא לא ראיתי? אם כך ואם כך, לדיבור של תכלית עם המארח כבר לא היה סיכוי. קמתי ונפרדתי לשלום, נחפו לדרכי, מבקש לחמוק ולהימזג בצללים עד שאוכל להטמין בכור־שטן זה שבחגורתי בין דפנות תנור־האפייה שיצא מכלל שימוש, אשר עמנו בבית. רק לימים, מששבתי פירוק והרכבה ומישוש, העברתי גם את הכלי למקום שיועד לו — אל מטמוני ה"ברית". המתנה, אחרי ככלות הכל, היתה פרטית בצורתה אולם ציבורית לפי מהותה.

הדברים היו תוססים בחשיכה.

באביב 1936 הודיעני "קצין־הנציבות" משה יורעאלי שאוריאל הלפרין — הוא אוריאל שלח, הוא רטוש מן הימים שלאחר־מכן — רוצה לשוחח אתי. נתפעמתי. זה־כמה הייתי רוצה להתוודע אליו. הבלדה בלתי־המנוקדת שלו, "לקבר ישמעאל", שהופיעה בחוברת ונסבה על רצח הזוג זוהר ושטאל בדרך להרצליה, עשתה עלי רושם כביר. את השירים "פרוזן" ו"להזוה" ידעתי על־פה. הבית המסיים בשיר האחרון זכור לי עד היום:

הוזה! האל בשמים כלי־כול.

בארץ חוק: אש תחת אש.

הוזה! השמיים — שמיים לכל

וארץ ניתנה לכובש.

גמנה היה עם אנשי "המסתורין שבמסתורין", בן מחזורם של דוד רזיאל ואברהם שטרן. אבל נתיב היה לו לעצמו. מעולם לא "נשתיין" ולא היה "מאורגן". אף לאחר שנעשה עורכו של "הירדן" — נשמר לנפשו מהירשם בצה"ר, כפי שכתב לי מפא"ריו בשלהי אוגוסט, שלש שנים ויותר לאחר שנתוודענו. אוריאל הבשיר את ראשוני שירי לדפוס, אף לקחני אחר־כבוד לעבוד עמו כעוזר צעיר במערכת. תעודת־העתונאי הראשונה שלי נחתמה על־ידי ד"ר ב. לובוצקי, כיום אליאב — מי שערך זמן־מה את "הדור" והוזכר לאחרונה כמועמד לכהונת שגריר ישראל במוסקבה.

ה"משרה", ששכרה היה סמלי, היתה רבת-תועלת. היא איפשרה לי לתרץ את חיסורי בתיכון יומם ואת היעדרי מן הבית לילה. את הזמן ש"הרווחתי" בינתיים הקדשתי לעבודתה של ה"ברית". היה לי כיסוי. כאן, במערכת, נולד גם כינויי — ג'ורא — שבא להסתיר את שם משפחתי מן המשטרה, לאחר שנאסרתי לילה אחד עם רפי כהן בעת הדבקת כרוזים. ומעשה שהיה כך היה: לאחר תום ההדבקה, הביא מישהו פחיות צבע. ה"חוליות" עברו, אפוא, באותם רחובות עצמם וכתבו על הקירות את בשורת האבדן לשלטון הבריטי. אני ניסחתי קצרות: "הקץ לממשלת המנדט!" אולם רפי הרשה לעצמו וריאציה חפשית: "הבחו לממשלה הזונה!"

הטיול החפשי, הלוך וחזור באותו הרחוב, נסתיים כמובן בתפיסה. נתפסנו סמוך לחנות פלקוביץ-גולדין ברחוב נחלת-בנימין, ליד הגינה העירונית. השוטרים הביאונו לתחנת-המשטרה בשדרות-רוטשילד. אחד מהם סיפר לסמל המנומנם מה שסיפר. "זונה — אי — אי — אי" קרא הסמל. אכן, נערים פרועים.

במשפט יצא דיננו להתיצב משך חדשים-מספר, אחת לשבוע, בפני קצין-מבחן. הלכתי פעם אחת. סירבתי לדבר עם ה"קצין", אלא אם כן יתחייב לארגן תא אנטי-בריטי בין פקדי הממשלה. הוא סירב, כמובן, ואני לא הופעתי עוד — וגם זה כמובן. איש לא הטרידני.

בתיכון כבר הלכו לימודי מדעי אל דחי עד שנפסקו לשנתיים ויותר, ואפילו השיעורים בגיאומטריה שתרם אוריאל להצלחתי לא שינו את המצב מיסודו. גם משרדי "הירדן", שבינתיים נעשיתי בו עורך המדור "הירדן לנוער", היו בטוחים בשבילי פחות ממשרדים של חברת-ביטוח. וכך מצאתי לי משרה של כעין מזכיר בבית-ספר-ערב, שיסד המורה גרודז'נסקי ברחוב רמב"ם. מעתה הוקרתי את רגלי מן המסדרונות שברחוב נחלת-בנימין 44, ששם שכנו פרט למערכת גם משרדי "ההסתדרות הציונית החדשה" ועוד. באותם מסדרונות הייתי רואה לעתים, בימים-עברו, את יאיר. שם לא דיברנו. יום אחד עצרני מיכאלי, שפן פוסעים היינו יחד, ולחש לי ורמוז — זהו! השתדלתי להיראות מופתע.

הדברים היו מתרקמים בחשיכה. סחתי עם אוריאל על הקו של העתון. יושבים היינו בקפה גדנסקי שברחוב יבנה, אחד ממרכזי ה"בוהימה" באותם ימים, שהיה הומה בשעות הבוקר סוחרים וכל מיני טיפוסים, אולם אותה שעה של אחר-צהריים סתווי היה המקום שקט, כמעט ריק. אמרתי שהעתון צריך לנקוט, לדעתי ולדעת חברי, שלא ציינתי בדיוק מי הם, עמדה אנטי-בריטית מפורשת. השיב ש"הירדן" אנטי-בריטי עתה מכל אשר היה

לפניו. זה היה נכון, אך לא מספיק. המפלגה הרביזיוניסטית הוסיפה לדגול ב„משטר קולוניזטורי“ וברוב עברי, שיקדים את הכרות המדינה, אלא שמספר המאמינים בכך הלך ופחת. אוריאל היה בימים ההם האיש האחד בקרב ה„מחזורים“ הקשישים מאתנו, נערי ה„ברית“, שלא היה צורך לשכנע אותו כי הצהרת בלפור היתה רמייה, כי הבריטים הם אויבינו, וכי לעולם לא ייצאו מרצונם. היתר לא רצו להשתכנע, לפי־שעה. דבירי פגשני באחד הימים ואמר שהכרוזים שלנו מפריעים לאיזה משא־ומתן, אחד מאותם שלא ייספרו מני רוב, המתנהל בדיוק עכשיו בלונדון. הבעתי ספק באפשרות ששמענו כבר יצא עד לונדון ובתועלתו של משא־ומתן כלשהו. הוא לא התעקש, גם הגיע בקרב הימים למסקנות מרחיקות־לכת משלו. „כי בימים ההם אין מלך, ואיש הישר בעיניו יעשה“.

רטוש פירסם בינתיים את סדרת מאמריו, „עינינו נשואות אל השלטון“. עיקרה: המהפכה היא שתקים מדינה. אין צורך ב„רוב“. היו תקוות שהארגון יסמוך ידו. היו שיחות אין־קץ באפלה. יאיר החל להתקרב. תוהו־בוהו וחושך על־פני תהום. את ספג יאיר משיחותיו עם אוריאל לא ידענו. זה היה סודם. ה„ברית“ הוסיפה לגדול. היא היתה סודנו. פגשתי את יאיר בעצמי. פעמים מספר. לאור מנורות השולחן העמומות בקפה „פינתי“, ברחוב דיונגוף פינת פרישמן, הקפה האחד בעיר ששירים רוסיים רחבי־נוף היו מהדהדים בו, היתה השאלה הבריטית נשאת תליה בחלל באלף מנעולי שתיקות. ספק הן, ספק לאו.

•

בחשיכה היו הדברים מבשילים והולכים. מפרוזים ו„כתבות בלשאצר“ על הקירות והפגנות מכוח ההמון עברנו לרעמים וברקים אחרים. העניינים החלו להדאיג את הארגון, שאנשיו הכירו רבים מדי מאתנו.

שלושה זמנו ל„שיחה רצינית“ עם מנחם ליקרמן ועם אחד האחים טגנסקי, או מישהו אחר. השיחה הרצינית התקיימה בדירת אמה של חברתנו מנוחה קיסין, במעונות־הפועלים, בצפון. הקרואים נדרשו „להפסיק“ — מטעמי משמעת ומטעמים אחרים.

יהושע השיב: „אני לא משלכם!“

שלמה היה דיפלומטי. „אתם, כארגון גדול, אולי אינכם יכולים לפעול כרגע, וזה מכל מיני טעמים. איננו מבקשים פאטנט. תתחילו — נפסיק“. השלישי — אינני יודע מי היה — לא אמר דבר. השיחה נסתיימה בלא־כלום. אני נקראתי אל ד״ר לובוצקי, קצין „השלטון“ (כך נקראה אז ההנהגה העולמית של בית־ר, וגם כיום, כמדומה, היא קרויה כך).

„מי זה מקים את כל הרעש?“ שאל ד״ר לובוצקי.

„אינני יודע“, השיבותי.

„בתן־צדק?“

„בהן־צדק“.

מסתבר שלא האמין. אבל השיחה נסתיימה. אף שהיתה קצרה הסבה לי אי־נעימות רבה, שכן מוקיר הייתי את האיש, את נועם הליכותיו כמו גם את טעמו בספרות. אלא שבעניינים אלה נחשב זר בעינינו. לא יוכל להבין. גם קצת אמת היתה בהן־צדק שלי. מי בדיוק מקים את כל הרעש, לא ידעתי. מיום שהחלו חמרי־הנפץ לשיר את שירם, וגברה סכנת המאסרים, חדלו פגישות הגרעין גם חדלו. ה„חוליות“ נפזרו, וכל אחת עשתה כמידת יכולתה.

כך נודע לי כעבור זמן רב על קשרים עם סוכן צ'כי, שהועמדו בסופו של דבר לרשותו של יאיר, והביאו לפגישתו הרת־התוצאות עם הקונסול הפולני. ונודע לי איך בא קצין־המשטרה שינדלר לאסור את יהושע. הקצין נכנס בדלת ובחורנו חמק לו בעד החלון, ו„עקבותיו לא נדעו“. ושמעתי איך היה אותו קצין טובב־הולך עם אחד מאסירינו, סבוב ונסוֹע במכונית, מחצות עד עלות השחר, כדי שיראה היכן גרים אותם גברים נערים פרוצים ואותן נערות פרועות. אלא מעשה־שטן — תמיד נתברר שלא זה הדרך. את שצריך היה לשכוח — שכח, ויותר מזה לא ידע. עם ד״ר לובוצקי לא יכולתי לדבר גלויות. זה היה עניינם של חברי. אבל כאשר באו בחורים ואמרו כי יד הארגון בהלשנות, שמתי פעמי אל בנימין. בפניו לא העמדתי פנים. הוא הבין. מן־הסתם גם ידע.

„מלשינים?״ הטחתי. „הייתכן?“

„לא ייתכן“, אמר בוודאות. „להיפך, סייענו להם לחמוק“.

הגל פסק. אחדים מהחומקים הושבעו לארגון. אותם שסירבו, סירבו. מי שלא היה מוכר כלל, עשה כטוב בעיניו. תמה מגילת ה„ברית“, והחלו פרקים אחרים.

*

בסקירה־לאחור לא קשה להצביע על משגים. רבים שגו, ו„ברית־נוער־המרי“ אולי יותר מכולם. היא קמה ב־1935, חמש־עשרה שנה לאחר שנכון שלטון הבריטים בארץ־ישראל, כלומר — באיחור היסטורי של חמש־עשרה שנים — לא פחות. זה הגדול במשגיה, כמדומה, וכל היתר הם כאין־וכאפס לעומתו. אולם את אשם המשגה הוזה יש להלות לא בנערינו אלא באותם שהיו נערים הרבה לפנינו — בשנת 1920, ואולי עוד קודם.